

CSOMASZ TÓTH KÁLMÁN

# Maróthi György



és a  
kollégiumi zene

Akadémiai Kiadó · Budapest

Végül még egy jóval korábbi, tartalmi tekintetben minden előzményénél pozitívabb, de sajnálatos módon folytatás nélkül maradt és eddig nem eléggé figyelembe vett kezdeményezésről is meg kell emlékeznünk. Amint azt *Benkő András* újabb tanulmányából<sup>27</sup> megtudjuk, *Apáczai Csere János* gyulafehérvári tanulóévei alatt *Bisterfeld* ösztönzésére *Alstedius* „Enciklopédiá”-jából szerezte meg zenei ismereteit. Munkáiban több alkalommal találkozunk zenei vonatkozásokkal. Mivel a matézis és a zene összefüggései akkor a gondolkodás előterében álltak, könnyű feltételeznünk, hogy *Apáczai*, kivált Kolozsvárott, maga is taníthatta a muzsikát, hiszen őt erre enciklopédikus műveltsége különösen alkalmassá tette.

A korabeli nevelési rendszer bírálatában az általános nevelésen belül a zenetanítás felületes voltát is elítéli: „ha valamely Deák sok jó esztendőket scholában tekergése után ha csak egy néhány éneket tanul is meg... falusi Mesterségre vagy inkább Cantorságra adja magát.” Nem tartja elegendőnek az akkortájt úgy látszik hallgatólagosan túrt, sőt elfogadott „három-négy ének, avagy megannyi prédikáció tudását.” Megkülönbözteti a leginkább temetésekén és karban *éneklőket* és a *zenészeket*.<sup>28</sup>

*Benkő* szerint feltételezhető, hogy Erdélyben már akkor, „legalább a jobb anyagi körülmények között működő nagyobb iskolákban egészen kis hangszeres együttes is lehetett...” A hangszerekre nézve az „Enciklopédiá”-ban felsorolt hangszernevek nyújthatnak támpontot. Az instrumentális zenére vonatkozóan, többek között a VIII. részben, az ipari termékek – elnevezése szerint: „*csinálmányok*” – sorában *Alstedius* „Enciklopédiá”-ja nyomán<sup>29</sup> kilencféle hangszernevet sorol fel, úm. az orgonát, a harangot, a trombitát, dobot, cimbalmot, hegedűt, sípot, süvoityút.

*Apáczai* tehát nem okvetlenül *Le Roytól*, hanem már korábban, gyulafehérvári mesterének művéből vette át enciklopédiájának azokat a 36 pontban tárgyalt zeneelméleti részeket, melyeknek szűkszavú megállapításai a zenetudomány 16–17. századi eredményeire támaszkodnak. Az először általa használt magyar zenei műszavakat betűrendbe szedve soroljuk fel:

*egyenlő* – prim, unisonus

*egymástól való messzelét* – hangköz

*éles* – magas

*félkettős* – kisterc, semiditonus

*félmindenikes* – szűkített oktáv, demidiapason

*félötödös* – szűkített kvint, semidiapente

*jel* – hangjegy, vagy szünet, vagy kulcs (nincs külön elnevezésük)

*kettős* – nagyterc, ditonus

*kétszer mindenikes* – két oktávnyi hangköz

*mindenikes* vagy *mindeniken általugró* – oktáv, diapason

<sup>27</sup> *Benkő András*, *Apáczai Csere János magyar nyelvű zeneelmélete*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, Kolozsvár, XIV. évf. 1970. 1. szám, 171–177. l.

<sup>28</sup> I. h. 172–173. l.

<sup>29</sup> *Johannis Henrici Alstedii*, *Encyclopaedia septem tomis distincta*. Herbornae Nassoviorum, 1630. Az első kötet 1207, a második 1927 oldalra terjed; 22, ill. 44 hangszert nevez meg, az akkor használatosak mellett régieket is.